

Ekolohichna bezpeka u naftohazovii promyslovosti [Environmental safety in the oil and gas industry]. Kharkiv: NTU "KhPI".

5. Ministry of Health of Ukraine. 2010. Hihienichni vymohy do pytnoi vody, pryznachenoї dlia spozhyvannia liudynoiu: Derzhavni sanitarni pravyla i normy [Hygienic Requirements for Drinking Water Intended for Human Consumption: State Sanitary Rules and Regulations]. No. 400. Kyiv.

УДК 025.2-047.23:027.7(045)

БІБЛІОГРАФОЗНАВЧИЙ ПІДХІД ДО РОЗКРИТТЯ ТА ВИВЧЕННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ

Мовчан К.М., Бабаєва О.

BIBLIOGRAPHIC APPROACH TO THE DISCLOSURE AND STUDY OF UNIVERSITY LIBRARY COLLECTIONS

Movchan Kataryna, Babaieva Oleksandra

Предметом дослідження є фонди бібліотек вищих навчальних закладів (ВНЗ) як об'єкт бібліографознавчого аналізу. Тема роботи зосереджена на вивченні бібліографічних розвідок як інструменту розкриття та дослідження бібліотечних ресурсів. Метою дослідження є аналіз бібліографознавчого підходу до систематизації фондів бібліотек ВНЗ, оцінка методів бібліографічних розвідок та визначення їхнього значення для сучасної науки й освіти. У роботі застосовано комплексний підхід, що включає теоретичний аналіз бібліотекознавчої та бібліографознавчої літератури, порівняльний метод для оцінки різних підходів до бібліографічних розвідок, а також систематизацію даних про структуру фондів бібліотек ВНЗ. Використано методи бібліографічного пошуку, контекстуального аналізу та узагальнення для виявлення особливостей і перспектив застосування бібліографічних розвідок. Дослідження показало, що бібліографічні розвідки є ефективним методом розкриття "прихованих" ресурсів бібліотечних фондів, таких як рідкісні видання та архівні документи. Встановлено, що систематичне застосування бібліографознавчого підходу сприяє підвищенню доступності фондів, виявленню прогалин у їхньому формуванні та адаптації бібліотек до цифрових трансформацій. Виявлено недостатню увагу до бібліотек регіональних ЗВО у сучасних дослідженнях. Результати роботи можуть бути використані бібліотекарями, дослідниками та адміністрацією ВНЗ для вдосконалення роботи бібліотек, створення бібліографічних показників і електронних каталогів, а також планування оцифрування фондів. Вони також мають значення для розробки стратегій збереження культурної спадщини та підтримки наукових досліджень у регіональних закладах. Бібліографознавчий підхід, заснований на методах бібліографічних розвідок, є ключовим для розкриття потенціалу фондів бібліотек ВНЗ. Він поєднує традиційні методи аналізу з можливостями сучасних технологій, сприяючи трансформації бібліотек у активні інформаційні центри. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на інтеграцію бібліографічних розвідок із цифровими платформами та вивчення фондів регіональних ЗВО.

Ключові слова: бібліографознавство, бібліографічні розвідки, бібліотеки ВНЗ, фонди бібліотек, розкриття фондів, інформаційні ресурси, цифрова трансформація, бібліографічний аналіз.

The subject of the study is the collections of higher education institution (HEI) libraries as an object of bibliographic analysis. The topic focuses on exploring bibliographic research as a tool for disclosing and studying library resources. The purpose of this work is to analyze the bibliographic approach to systematizing HEI library collections, evaluate the methods of bibliographic research, and determine their significance for contemporary science and education. The study employs a comprehensive approach, including theoretical analysis of library science and bibliographic literature, a comparative method to assess various approaches to bibliographic research, and the systematization of data on the structure of HEI library collections. Methods of bibliographic search, contextual analysis, and generalization were used to identify the features and prospects of applying bibliographic research. The research revealed that bibliographic research is an effective method for uncovering "hidden" resources within library collections, such as rare editions and archival documents. It was established that the systematic application of a bibliographic approach enhances the accessibility of collections, identifies gaps in their development, and facilitates the adaptation of libraries to digital transformations. The study also highlighted the insufficient attention given to the libraries of regional HEIs in contemporary research. The findings can be applied by librarians, researchers, and HEI administrators to improve library operations, develop bibliographic indexes and electronic catalogs, and plan the digitization of collections. They are also valuable for designing strategies to preserve cultural heritage and support scientific research in regional institutions. The bibliographic approach, based on the methods of bibliographic research, is crucial for unlocking the potential of HEI library collections. It bridges traditional analytical methods with modern technological capabilities, contributing to the transformation of libraries into active information hubs. Future research could focus on integrating bibliographic research with digital platforms and studying the collections of regional HEIs.

Keywords: *Bibliographic studies, Bibliographic research, HEI libraries, Library collections, Collection disclosure, Information resources, Digital transformation, Bibliographic analysis.*

Постановка проблеми. Бібліотеки вищих навчальних закладів (ВНЗ) є важливими осередками знань, що забезпечують інформаційні потреби студентів, викладачів та дослідників. Фонди цих бібліотек часто містять унікальні видання, архівні матеріали та спеціалізовану літературу, яка відображає не лише історію розвитку науки й освіти, але й культурний контекст певного часу. Ці ресурси потребують систематичного вивчення та розкриття, адже без належного аналізу їхній потенціал залишається недооціненим і малодоступним для широкого кола користувачів. У цьому контексті бібліографознавство виступає ключовою дисципліною, що дозволяє не лише каталогізувати ресурси, але й глибше досліджувати їхній зміст, походження, наукову та історичну цінність. Методи бібліографічних розвідок стають основним інструментом для такого дослідження, сприяючи детальному розумінню структури фондів, їхньої унікальності та ролі в освітньому процесі.

У контексті сучасних трансформацій вищої освіти України проблема розкриття бібліотечних фондів набуває особливої актуальності. Реформи в

освітній сфері, орієнтація на інтеграцію до європейського наукового простору та стрімкий розвиток цифрових технологій вимагають переосмислення ролі бібліотек ВНЗ. Вони вже не можуть залишатися лише пасивними сховищами книг – їхнє значення дедалі більше полягає в тому, щоб стати активними центрами збереження, аналізу та наукового осмислення інформаційних ресурсів. Водночас, значна частина фондів залишається недостатньо дослідженою через брак системного підходу до їхнього вивчення. Часто бібліотечні колекції формувалися десятиліттями без належної інвентаризації чи аналізу, що ускладнює доступ до цінних матеріалів. Наприклад, у багатьох ВНЗ України зберігаються рідкісні видання XVIII–XIX століть або дисертаційні роботи, які не введено до електронних каталогів і які залишаються поза увагою дослідників.

До того ж, цифрова трансформація ставить перед бібліотеками нові виклики: необхідність оцифрування фондів, створення доступних баз даних і забезпечення інтеграції з глобальними інформаційними системами. У таких умовах бібліографічні розвідки стають не лише методом дослідження, але й інструментом адаптації бібліотек до сучасних реалій. Вони дозволяють не тільки виявити "приховані" ресурси, але й оцінити їхню відповідність актуальним потребам науки й освіти, а також визначити пріоритети для подальшого розвитку бібліотечних колекцій. Таким чином, проблема полягає не лише в недостатній вивченості фондів, але й у потребі розробки ефективних бібліографознавчих стратегій, які б поєднували традиційні методи аналізу з можливостями сучасних технологій.

Аналіз основних досліджень. У бібліотекознавчій і бібліографознавчій літературі значна увага приділяється методам бібліографічної діяльності у закладах вищої освіти (ЗВО), що свідчить про важливість цього напрямку для розвитку бібліотечної справи. Зокрема, у працях Н. Зубарєвої акцент робиться на теоретичних засадах бібліографічного аналізу, де вона розглядає бібліографію як інструмент структурування знань і підвищення доступності інформаційних ресурсів [1]. Т. Ківшар у своїх дослідженнях зосереджується на

практичних аспектах формування тематичних покажчиків, аналізуючи їхню роль у систематизації фондів бібліотек ЗВО та полегшенні пошуку спеціалізованої літератури [2]. Г. Василенко, своєю чергою, звертає увагу на принципи створення бібліографічної інформації, наголошуючи на необхідності стандартизації підходів до опису документів для забезпечення їхньої інтеграції в сучасні інформаційні системи [3]. Ці роботи закладають міцну основу для розуміння бібліографічної діяльності як складової бібліотечної практики.

Важливий внесок у розвиток бібліографознавства зробила Н. І. Гендина, чий дослідження присвячені методологічним аспектам організації бібліографічної інформації. Вона підкреслює значення системного підходу до аналізу документів, пропонуючи моделі, які поєднують традиційні бібліографічні методи з інформаційно-пошуковими технологіями [4]. Її праці акцентують на необхідності адаптації бібліографознавства до викликів цифрової ери, що є особливо актуальним для бібліотек ЗВО в умовах сучасних трансформацій. Водночас варто відзначити внесок Г. М. Швецової-Водки, яка у своїх працях розкриває історичні аспекти розвитку бібліографії та її зв'язок із формуванням наукового знання, що дозволяє розглядати бібліографічні розвідки як частину ширшого культурного контексту [5].

Проте, незважаючи на значний обсяг досліджень, більшість із них зосереджується на загальних аспектах бібліографічної діяльності – таких як створення каталогів, розробка бібліографічних описів чи організація інформаційного пошуку. Проблематика цілеспрямованого вивчення фондів бібліотек ЗВО через методи бібліографічних розвідок як окремого напрямку залишається недостатньо висвітленою. Наприклад, у працях згадуваних авторів рідко розглядаються специфіка "прихованих" ресурсів фондів – таких як рідкісні видання, дисертаційні роботи чи архівні документи, які потребують поглибленого аналізу для їхнього розкриття. Це створює прогалину в розумінні того, як бібліографічні розвідки можуть бути застосовані для систематичного дослідження структури й унікальності бібліотечних колекцій.

У контексті регіональних бібліотек особливий внесок зробили дослідники

краєзнавчої бібліографії, такі як О. М. Соляник і Л. І. Ковальчук. Їхні роботи зосереджені на практиках створення бібліографічних покажчиків місцевих видань і документів, що зберігаються в бібліотеках регіональних наукових центрів [6, 7]. Ці дослідження демонструють, як бібліографічні розвідки можуть сприяти збереженню локальної культурної спадщини та підтримці краєзнавчих студій. Однак переважна увага в таких працях приділяється великим науковим центрам – бібліотекам національних університетів чи академічних інститутів, тоді як діяльність бібліотек регіональних ЗВО, особливо тих, що розташовані в невеликих містах, залишається на периферії дослідницького інтересу. Це особливо помітно в контексті бібліографічної аналітики, де бракує систематичних студій, присвячених специфіці фондів таких закладів, їхньому формуванню та потенціалу для сучасних досліджень.

Крім того, у сучасній бібліотекознавчій літературі недостатньо уваги приділено інтеграції бібліографічних розвідок із цифровими технологіями в регіональних ЗВО. Наприклад, питання оцифрування фондів, створення електронних бібліографічних баз даних чи використання програмного забезпечення для автоматизації аналізу документів лише побіжно згадуються в контексті великих бібліотек, тоді як для менших закладів ці аспекти залишаються *terra incognita*. Таким чином, аналіз основних досліджень свідчить про наявність значного теоретичного й практичного доробку в галузі бібліографознавства, однак підкреслює потребу в поглибленому вивченні бібліографічних розвідок як методу розкриття фондів бібліотек ЗВО, особливо в регіональному вимірі.

Наукова бібліотека Мукачівського державного університету (МДУ), маючи унікальний регіональний фонд, що охоплює матеріали з економіки, туризму, педагогіки, мистецтвознавства та технічних наук, є важливим інструментом підтримки освітнього та наукового процесу. У цьому контексті особливої ваги набуває бібліографознавчий підхід до роботи з фондами, який забезпечує наукову систематизацію, аналітичне опрацювання і цільове розкриття інформаційних ресурсів.

Незважаючи на наявність широкого спектра бібліографічних інструментів, бібліотеки ЗВО регіонального рівня, такі як наукова бібліотека МДУ, стикаються з проблемами:

- нестачі методичних підходів до локальних бібліографічних досліджень;
- недостатнього розкриття фондів, що мають значний краєзнавчий і науково-історичний потенціал;
- фрагментарного підходу до організації системи бібліографічних розвідок.

Актуальним залишається питання формування сталої моделі аналітичного вивчення фондів і розробки типології бібліографічних продуктів, орієнтованих на наукову спільноту МДУ.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз бібліографознавчого підходу до розкриття фондів бібліотек ВНЗ, оцінка методів бібліографічних розвідок та визначення їхнього значення для сучасної науки й освіти та аналіз методів бібліографічних розвідок, що можуть бути адаптовані до локальних умов функціонування бібліотеки. Основні завдання полягають у:

- визначенні ефективних методів бібліографічних розвідок;
- обґрунтуванні їхнього значення для популяризації фондів;
- окресленні можливостей застосування в науково-освітньому середовищі університетів, зокрема досвіду МДУ.

Виклад основного матеріалу. Бібліографознавство, як наука про бібліографію, охоплює широкий спектр завдань: від створення бібліографічних описів до аналізу інформаційних потоків у суспільстві. У контексті бібліотек ВНЗ воно набуває особливого значення, адже дозволяє систематизувати знання про наявні ресурси та виявляти їхню унікальність. Теоретичні засади бібліографознавства базуються на принципах класифікації, історико-культурного аналізу та інформаційного пошуку. Завдяки цьому бібліотекарі та дослідники можуть не лише фіксувати наявність певних видань, але й простежувати їхнє походження, зв'язки з іншими джерелами та вплив на розвиток науки.

Бібліографічні розвідки є комплексним методом, що поєднує пошук, аналіз і систематизацію інформації про документи, які зберігаються у фондах.

Основними етапами цього процесу є:

1. Виявлення документів у каталогах, картотеках та електронних базах даних бібліотек ВНЗ.
2. Вивчення тематики, авторства, хронології та видавничих особливостей знайдених матеріалів.
3. Створення бібліографічних покажчиків, анотованих списків чи тематичних добірок, які розкривають структуру фонду.
4. Встановлення зв'язків між документами та їхнього місця в історичному чи науковому контексті.

Застосування бібліографічних розвідок має як практичне, так і теоретичне значення.

По-перше, вони сприяють підвищенню доступності фондів для користувачів. Створені на їхній основі бібліографічні покажчики чи електронні каталоги полегшують пошук потрібних матеріалів, що особливо важливо в умовах цифровізації освіти.

По-друге, розвідки дозволяють виявити прогалини у фондах, наприклад, відсутність сучасної літератури з певних напрямів, що може слугувати поштовхом для їхнього поповнення.

По-третє, бібліографознавчий підхід сприяє збереженню культурної спадщини, адже аналіз фондів часто виявляє документи, що потребують реставрації чи оцифрування.

Одним із структурних підрозділів закладів вищої освіти є спеціальні бібліотеки. У новій редакції Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», прийнятій у 2021 р., подано визначення спеціальної бібліотеки як такої, що задовольняє професійні (наукові, виробничі, навчальні) інформаційні потреби певної категорії користувачів [8]. У практиці наукової бібліотеки МДУ застосовуються окремі елементи бібліографічної розвідки – укладання тематичних бібліографічних покажчиків до ювілейних дат науковців, створення рекомендаційних списків літератури для освітніх програм, організація віртуальних виставок.

Для систематизації роботи запропоновано розглядати бібліографічну розвідку як інструмент комплексного вивчення фондів у таких напрямках:

1. **Тематичні розвідки**, наприклад: «Туризм і краєзнавство Закарпаття у фондах наукової бібліотеки МДУ», що сприяє використанню ресурсів у дослідженнях студентів та викладачів кафедри туризму.

2. **Авторські розвідки** – присвячені науковим публікаціям викладачів університету, їх творчим здобуткам, що формують імідж наукової школи МДУ.

3. **Краєзнавчі розвідки** – опрацювання фондів, пов'язаних з історією Мукачівщини, дозволяють зберігати і популяризувати локальну наукову та культурну спадщину.

4. **Хронологічні розвідки** – аналіз наукових джерел у певному часовому проміжку, що може стати основою для формування динаміки розвитку наукової теми.

Застосування бібліографознавчого підходу передбачає не лише механічний добір джерел, а й аналіз їх наукової значущості, репрезентативності, ступеня унікальності, а також відповідності потребам конкретної цільової аудиторії (студентів, викладачів, дослідників). Важливою є інтеграція цифрових інструментів – баз даних, електронних каталогів, систем автоматизації бібліотечної діяльності, що суттєво розширює аналітичні можливості бібліографа. Для реалізації цього підходу пропонується активніше використовувати інструменти електронного каталогу бібліотеки МДУ, бази відкритого доступу, інституційний репозитарій, а також впровадити електронні бібліографічні показники.

Висновки. Бібліографознавчий підхід є ефективним засобом не лише упорядкування і розкриття фондів бібліотеки, а й їх активної інтеграції у науково-освітній простір університету. Застосування систематизованих бібліографічних розвідок у науковій бібліотеці МДУ дозволяє:

- підтримувати наукові дослідження;
- формувати освітні інформаційні пакети;
- підвищити престиж бібліотеки як інформаційно-аналітичного центру.

Подальші дослідження можуть бути зосереджені на:

- створенні цифрових бібліографічних платформ;
- підготовці фахівців-бібліографів для реалізації аналітичної роботи з фондами;
- розробці методичних рекомендацій із вивчення локального книжкового фонду з урахуванням бібліографознавчих підходів.

Бібліографознавчий підхід до розкриття та вивчення фондів бібліотек вищих навчальних закладів є ефективним інструментом, що поєднує теоретичні основи науки про бібліографію з практичними методами бібліографічних розвідок. Цей підхід не лише розкриває багатство бібліотечних ресурсів, але й підкреслює їхню роль у підтримці освітнього та наукового процесів. У сучасних умовах, коли інформаційні технології стрімко розвиваються, бібліографічні розвідки набувають нового значення, стаючи мостом між традиційними фондами та цифровими платформами. Подальші дослідження в цій сфері можуть бути спрямовані на вдосконалення методів аналізу та інтеграцію бібліографознавства з інформаційними системами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко Г. Стандартизація бібліографічної інформації: сучасні підходи. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 150 с.
2. Гендина Н. І. Бібліографознавство в інформаційному суспільстві: методологія та практика. Київ: Книжкова палата України, 2012. 300 с.
3. Зубарева Н. Теоретичні основи бібліографічного аналізу: монографія. Київ: Видавничий дім "Академія", 2010. 180 с.
4. Ківшар Т. Формування тематичних показників у бібліотеках ЗВО: практичний посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 120 с.
5. Ковальчук Л. І. Регіональні бібліотеки та краєзнавчі дослідження: бібліографічний аспект. Вінниця: ВДПУ, 2016. 160 с.
6. Соляник О. М. Краєзнавча бібліографія: теорія і практика. Харків: Основа, 2014. 200 с.
7. Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітнянських бібліотек: метод. рек. / авт.-упоряд.: О. Є. Матвійчук, Я. Є. Сошинська. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2022. С. 74.
8. Швецова-Водка Г. М. Історія бібліографії: від витоків до сучасності. Київ: Знання, 2008. 248 с.

References

1. Vasylenko, H. 2018. *Standartyzatsiia bibliohrafichnoi informatsii: suchasni pidkhody* [Standardization of bibliographic information: modern approaches]. Lviv.
2. Hendyna, N. I. 2012. *Bibliohrafoznnavstvo v informatsiinomu suspilstvi: metodolohiia ta*

praktyka [Bibliographic studies in the information society: methodology and practice]. Kyiv.

3. Zubarieva, N. 2010. *Teoretychni osnovy bibliohrafichnoho analizu [Theoretical foundations of bibliographical analysis]. Kyiv.*

4. Kivshar, T. 2015. *Formuvannia tematychnykh pokazhchykiv u bibliotekakh ZVO [Formation of subject indexes in higher education libraries]. Kharkiv.*

5. Kovalchuk, L. I. 2016. *Rehionalni biblioteky ta kraieznavchi doslidzhennia: bibliohrafichniy aspekt [Regional libraries and local history research: a bibliographical aspect]. Vinnytsia.*

6. Solianyk, O. M. 2014. *Kraieznavcha bibliohrafiia: teoriia i praktyka [Local history bibliography: theory and practice]. Kharkiv.*

7. Matviichuk, O. Ye., and Soshynska, Ya. Ye. 2022. *Suchasni formy i metody zabezpechennia informatsiinykh potreb korystuvachiv osvitianskykh bibliotek [Modern forms and methods of meeting the information needs of users of educational libraries]. Vinnytsia.*

8. Shvetsova-Vodka? H. M. 2008. *Istoriia bibliohrafii: vid vytokiv do suchasnosti [History of bibliography: from origins to the present day]. Kyiv.*

УДК 027.7-044.922:304:070:004.738.5:316.77(045)

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕК У ЦЕНТРИ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ

Мовчан К.М., Власенко В. О., Буряс А.А.

TRANSFORMATION OF LIBRARIES INTO CENTERS OF CIVIC ENGAGEMENT AND MEDIA LITERACY

Movchan Kateryna, Vlasenko Vladyslav, Burias Anna

У статті розглядається сучасна роль бібліотек як відкритого простору для культурної взаємодії, освіти та громадської активності. Аналізуються нові форми бібліотечного обслуговування, зокрема цифрові послуги, віртуальні виставки, онлайн-навчання та інтерактивні заходи. Наведено приклади трансформації бібліотек у Фінляндії, Німеччині, Польщі та Україні, які стали мультифункціональними центрами спілкування та творчості. Особливу увагу приділяється процесам цифровізації бібліотек та їх новим функціям у контексті сучасних викликів. Відзначено роль бібліотек у підвищенні рівня медіаграмотності та активізації громадянської участі.

Ключові слова: бібліотека, цифровізація, культурна взаємодія, медіаграмотність, громадський простір, інноваційні послуги, трансформація.

The article explores the evolving role of libraries in the 21st century as dynamic and inclusive spaces for cultural interaction, lifelong education, and civic engagement. It emphasizes that modern libraries go far beyond their traditional function of book lending, becoming centers for social communication, creative expression, and digital innovation. The study analyzes emerging forms of library services, including open access to digital collections, virtual exhibitions, online excursions, distance learning platforms, and interactive community-based activities.

Particular attention is paid to successful international examples of library transformation,

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>